

DALIA MARIJA STANČIENĖ

Mykolo Romerio universitetas

ŠV. BONAVENTŪROS MISTIKOS METAFIZIKA

St. Bonaventure's Metaphysics of Mysticism

SUMMARY

In the article, the concept of being and mystical way of its cognition according to St. Bonaventure is analyzed. Inspired by the teaching of St. Francis on spiritual perfecting and by the teaching of St. Augustine on divine illumination, he regards mystical metaphysics as volitional acceptance of divine truths; for human reason is damaged by the original sin. Nevertheless illuminated by divine light, it is able to come into union with the highest Being, which is God, by means of intellectual seeing. Man, approaching the divine wisdom, starts recognizing His traces in the material world and contemplating them he finds His reflection in His *names*. Bonaventure treats God's concept as philosophical because of its absolute perfection, absolute being and the fundamental being of all created beings. Every being is an expression of eternal idea which belongs to God's thought. Bonaventure considers the Creator and created beings following the philosophical path from the *Most Perfect Being* to ideas.

SANTRAUKA

Straipsnyje analizuojama šv. Bonaventūros būties samprata ir mistinis jos pažinimo kelias. Įkvėptas šv. Pranciškaus meditacinio dvasios tobulinimo kelio ir šv. Augustino mokymo apie dieviškąjį apšvietimą, Bonaventūra mistikos metafiziką apibūdino kaip dieviškų tiesų priėmimą valios aktu, nes protas yra pažeistas gimtosios nuodėmės. Protas, apšviestas tikėjimo šviesos, geba intelektualiu matymu vienytis su aukščiausiąja Būtimi – Dievu. Žmogus, artėdamas prie dieviškos išminties, materialiaame pasaulyje pastebi Jo pėdsakus ir, kontempliudamas Jo raišką, aptinka Dievo atspindį Jo *varduose*. Dievo sąvoką Bonaventūra traktuoja kaip filosofinę, nes ji yra absoliutaus tobulumo, absoliučios būties ir visų sukurtų esinių būties pagrindas. Kiekvienas esinys yra amžinos idėjos, esančios Dievo mintyje, išraiška. Metafizinė Kūrėjo ir esinių analizė Bonaventūros traktuojama kaip filosofinio apmąstymo kelias nuo *Tobuliausios Būties* iki idėjų.

RAKTAŽODŽIAI: Bonaventūra, metafizika, mistika, siela, būtis, idėja, pradas, pažinimas.

KEY WORDS: Bonaventure, metaphysics, mysticism, soul, idea, principle, cognition.

IVADAS

Viduramžiais scholastai teigė, kad mistika, tampriai susieta su Dievo malone, leidžia pažinti pasaulį ir jo Kūrėją. Bonaventūra, įkvėptas šv. Pranciškaus asketinio ir meditacinio gyvenimo būdo bei šv. Augustino dieviškojo apšvietimo teorijos, mistikos metafiziką apibūdino kaip dieviškų tiesų priėmimą valios aktu. Pasak Bonaventūros, protas, pažeistas gimtosios nuodėmės, nesugeba suvokti visos būties ir esinių grožio, nes, „Ji [prigimtoji nuodėmė] dvejojai užkrėtė žmogaus prigimtį: sielą – nežinojimu, kūną – geismu. Šitaip apakęs ir sulinkęs žmogus skendi tamsybėje ir nemato dangaus šviesos, jei jam nepadeda malonė ir teisingumas prieš geismus, o žinojimas ir išmintis prieš nežinojimą“¹.

Etienne Gilsono teigimu, „Bonaventūra visą teisingą inteligibilų pažinimą aiškina mumyse esančio susilpninto dieviškos šviesos spindulio veikimu“², kurio dėka žmogus pastebi amžinųjų idėjų atspindžius pasaulyje. Liudmilos Burlakos teigimu, Bonaventūros mokymo esmė atskleidžia nuosta, jog „Protas gi, apšviestas tikėjimo šviesa, padeda pamilusiems dieviškąją išmintį sujungti savo baigtinę dvasią su begaliniu pažinimo objektu – Dievu – intelektualaus matymo (*videre intellecta*) akte, kuriame tikėjimas ir protas sutampa“³. Tomas Sodeika pabrėžia, jog „leisdami Bonaventūros aprašytu keliu keliaujame per ganėtinai neįprastą „teri-

toriją“. <...> kelias veda mus per tris dar šv. Augustino išskirtas tikrovės plotmes: 1) „už mūsų“ (*extra nos*) plytintį materialųjį pasaulį, 2) „viduje mūsų“ (*intra nos*) gyvuojančią sielą ir 3) „virš mūsų“ (*supra nos*) esančią dieviškumo sritį“⁴.

Traktate *Sielos vadovas į Dievą* Bonaventūra atskleidžia, kaip žmogus, artėdamas prie Dievo, artėja ir prie aukščiausiosios išminties, keliaudamas per materialųjį pasaulį, kuriame pastebi Dievo *pėdsakus*, gilindamasis į savo sielą, kurioje regi Dievo *atvaizdą*, kontempliuodamas dieviškojo grožio raišką, aptinka Dievo atspindį Jo *varduose*. Šie trys pažintinės kelionės etapai iliustruoja „trejopą daiktų buvimą, tai yra [buvimą] medžiagoje, suvokime ir Amžinajame Mene“⁵, kuris analizuojamas dvejojai: kaip *per veidrodį* ir kaip *veidrodyje*⁶. Tokiu būdu, kelias, vedantis į aukščiausiąją išmintį, susideda iš šešių kilimo pas Dievą pakopų, t. y. išvardinti trys etapai dvigubinami, nes „Būtinai reikia šias tris pagrindines pakopas padauginti iki šešių, kad, kaip Dievas per šešias dienas pabaigė visą pasaulį ir septintąją išsėjosi, taip ir mažesnis pasaulis šešiomis paeiliui einančiomis nušvietimo pakopomis galėtų kuotvarkingiausiai pasiekti regėjimo ramybę“⁷. Šias pakopas Bonaventūra susieja su šešiomis sielos galiomis: juslėmis, vaizduote, protavimu, mąstymu, suvokimu ir sielos viršūne arba sindereze.

BŪTIS

Bonaventūra metafiziką apibrėžia kaip gamtos filosofijos dalį, kuri „pažįsta visus būties dalykus ir sugrąžina juos

prie vieno pirminio prado, iš kurio jie atsirado, arba prie Dievo, kaip *prado*, *tikslo* ir *pavyzdžio*, atsižvelgdama į *idealius*

principus (ideales rationes)⁸. Metafizika, pasinaudodama filosofija, kaip būties pažinimo instrumentu, geba atrasti Dievą, kuris yra visos visatos veikiančioji, tikslo ir pavyzdinė priežastis.

Remdamasis Senuoju Testamentu, kuris skelbia, jog Dievas ant Sinajaus kalno Mozei apreiškė savo Vardą, tardamas „Aš esu, kuris esu“ (Iš 3, 14), Bonaventūra teigė, jog žodžiu *esu* Dievas įteisino absoliutų savo buvimą ir pirmąjį vardą, kuris yra Būtis. Traktate *Pokalbiai apie pasaulio sukūrimą* (*Collationes in Hexaëmeron*) Bonaventūra teigė, jog „Būtis yra paties Dievo vardas, nes būtis Dieve yra pats Dievas“⁹, todėl Būtis pasižymi tokiais savybėmis, kaip grynumas, paprastumas, amžinumas ir tobulumas¹⁰.

Aptardamas Būties grynumą, Bonaventūra konstatuoja, jog „*Būtis* savyje yra tokia tikra, kad neįmanoma pamąstyti *Būties* nebuvimo, nes pati gryniausioji *Būtis* sutinkama tik ten, kur yra visiška ne-būties stoka“¹¹, o tai reiškia, jog Būtis yra visur esanti ir visa apimanči. Pilnutinė būtis „yra *niekaip nieko savyje neturinti*, išskyrus pačią *Būtį*, ir todėl nėra su kuo nors sudėta, bet *nelygstamai paprasta*“¹². Paprastumas rodo, jog Būtis „negalėjo rasti iš savęs pačios, vadinasi, yra amžina“¹³. Šios savybės išryškina Būties tobulumą, nes „*ji yra neturinti nieko iš trūkumo*“¹⁴ ir atspindi jos esmės vienovę. Mentalinė esmės vienovė, pasak Jose Antonio Merino, yra Dievo idėja, tačiau ji nėra adekvati Dievo sąvokai. „Sąvoka yra subjektyvus daikto realios esmės koreliatas ir abstrakcijos pasekmė“¹⁵. Dievo sąvoką Bonaventūra traktuoja kaip filosofinę, nes ji yra absoliutaus tobulumo, absoliučios būties ir visų sukurtų esinių būties pagrindas¹⁶.

Samprotaudamas, kodėl *mąstymas yra aklas* Būties atverčiai, kodėl nemąstoma apie tai, be ko joks pažinimas negalimas, t.y. apie tai, kas regima pirmiausia, Bonaventūra pasitelkė šviesos teoriją. Remdamasis Aristotelio hilomorfizmo koncepcija ir neoplatonikų nuostata, jog visatą formuoja šviesos energijos srautas, jis teigė, kad formų veiklos ir begalinės spalvų gausybės šaltinis yra šviesa. Bonaventūros nuomone, „Šviesa yra bendra prigimtis, randama visuose kūnuose, tiek dangiškuose, tiek žemiškuose, ar tai būtų substancija, ar akcidenција“¹⁷, todėl, būdama visų formų pagrindas, ji dalyvauja materijos išbūtinimo procese ir estetiškai apipavidalina įvairiaspalvį kūnų švytėjimą.

Ieškodamas priežasčių, kodėl Būties atvertis žmogui pridengta neregimu šydu, Bonaventūra lygina regėjimą su mąstymu. Pasak jo, kaip akis, žvelgdama į įvairias spalvas, nepastebi šviesos, kurios dėka mato visą pasaulį, taip ir „mūsų mąstymo akis, žvelgdama į *dalines* ir *bendrąsias* esybes, nepastebi *pačios už visų rūšių esančios Būties*, nors ją mąstymas ir sutinka pirmiausia, o per ją ir visa kita“¹⁸. Įvairovės gausybė, kuri pasitinka žmogų, uždengia *paprastumą* ir *vienatinį vienį*, todėl, daro išvadą Bonaventūra, kad Būties atvertis yra įmanoma *tyrame sielos paprastume*, o tai reiškia, kad tuo metu žmogų „savotiškai užliejo amžinosios šviesos spindesys“¹⁹.

Bonaventūra, siekdamas žmogui atskleisti Būtį, modeliavo metafizikos koncepciją, kurią grindė Aristotelio, Platono, neoplatonikų, šv. Augustino ir kt. filosofų darbais. Koncepcijoje jis negailėjo kritikos lotyniškojo averoizmo atsto-

vams, kurie teigė pasaulio amžinumą ir neigė kūrimą *ex nihilo*. Polemikoje buvo remiamasi Aristotelio metafizika, kurioje teigiama, jog „*turi būti amžinas pradas, kurio esmė yra aktualybė*“ (Met., kn. Λ)²⁰, kadangi jos dėka funkcionuoja kintantis pasaulis. Aristotelis tokį teiginį grindė *nejudančio judintojo*, vadinamo Dievu, idėja. Averrojui šis Aristotelio postulas tapo svarbiu svertu, dalyvaujant diskusijoje, ar pasaulis buvo sukurtas, ar egzistuoja amžinai. Jis pripažino, kad pasaulis laiko požiūriu yra amžinas: „žodis *amžinumas* turint omeny [judėjimą] reišk-

ia tik tai, kad jis laike neturi nei pradžios, nei pabaigos“²¹, tačiau sukurtas Pirmosios Priežasties arba Pirmojo Judintojo, t.y. Dievo.

Bonaventūra, nesutikdamas su tokiais averoistų samprotavimais, metafizikos koncepciją traktavo kaip filosofinio apmąstymo kelią nuo *Tobuliausios Būties* iki idėjų. Šiame kelyje Bonaventūrai vienas iš svarbiausių klausimų, kaip ir visai viduramžių teologijai bei filosofijai, buvo kauzalumo samprata, t.y. siekimas paaiškinti pasaulio kūrimo ir jame vykstančių reiškinų priežastis.

KAUZALUMAS

Scholastų diskusijoje apie priežastinumo problemą vienu iš impulsų tapo traktatai *Priežasčių knyga* (*Liber de causis*), *Apie spindulius* (*De radiis*) ir *Apie sielą* (*De anima*). Traktatas *Priežasčių knyga* buvo Gérardo Crémone' o IX a. išversta iš arabų į lotynų kalbą, kuris jau VI–VII a. arabų mąstytojams buvo žinomas kaip Aristotelio veikalas. *Priežasčių knygoje* teigiama, jog Pirmoji priežastis Dievas „tiesiogiai pasaulio nekuria, bet kuria tik pirmąją inteligenciją, o ši savo ruožtu kuria kitą, ta kita – dar kitą ir taip iki dešimtosios, paskutinės inteligencijos, kuri valdo žemišką pasaulį“²². XIII a. Tomas Akviniētis atskleidė, kad šis vertimas yra Proklo *Teologijos elementų* 31 teiginio arabiška adaptacija²³.

Al-Kindžio (*lot.* Alkindus) traktatas *De radiis* į lotynų kalbą buvo išverstas X a. Gerberto Orijakiečio (pranc. Gerbert d'Aurillac, *lot.* Gerbertus Aurelianus, vėliau – popiežius Silvestras II). Jame pateikta aristotelinė kosmologinės šviesos ir spinduliavimo interpretacija.

Avicennos (*arab.* Ibn Sina) traktatą *Apie sielą* XII a. į lotynų kalbą išvertė Domininkas Gondisalvo. Šiame traktate sielos teorija aiškinama remiantis psichologine ir gnoseologine jos analize²⁴.

Šie traktatai prisidėjo prie filosofinių srovių lotyniškojo avicenizmo, vėliau – aviceniškojo augustinizmo susiformavimo²⁵. Atgaivinta arabų filosofų neoplatoniška samprata apie potencialioje materijoje glūdinčias formas ir santykius, kurie realiai egzistuoja Pirmojoje Priežastyje, o taip pat dėl Al-Kindžio bei Avicennos įtakos naujai traktuojama šv. Augustino iliuminizmo doktrina turėjo įtakos Bonaventūros pažinimo sampratai. Jo gnoseologinėje teorijoje persipina arabų kosmologinė transmigracija su graikų visuotinės būties ir tapsmo metafizika.

Tiek scholastinėje, tiek ir Bonaventūros kauzalumo teorijoje jaučiama Platono ir Aristotelio įtaka. Pasaulio kūrimą Platonas siejo su Demiurgu, kuris jam buvo veikiančioji priežastis: „Aš esu jūsų Demiurgas ir daiktų tėvas, o tai, kas

iš manęs atsirado, pasiliks nesunaikinta, nes šitoks yra mano noras“²⁶. Pasaulį, kaip Visybę su protinga siela ir mirtingu kūnu, Demiurgas kuria „nuolat žiūrėdamas į tai, kas amžinai tapatu sau, ir naudodamasis tuo tarsi kokiu Provaizdžiu, gamina šio Provaizdžio idėją bei pajėgumą“²⁷.

Be šių dviejų amžinai egzistuojančių priežasčių, t. y. Demiurgo ir Provaizdžio, Platonas kalba ir apie trečiąją priežastį – Maitintoją, kuri analogiška pirminei materijai. Ją apibūdina „kaip neregimą, beformę ir visą įimančią rūšį, ypatingai keistai dalyvaujančią tame, kas mąstoma ir iki kraštutinybės nepagaunama“²⁸, kaip vietą, kurioje realizuojasi formos.

Šią mintį perėmė Aristotelis, plėtodamas materijos ir formos sampratą. Materija jo priežastingumo teorijoje atitiko materialiąją priežastį ir buvo pasyvi, o aktyvus veiksnys buvo tapatinamas su forma. Visoje gamtoje, kaip pastebi Aristotelis, randami du dalykai: „tai, kas visoms daiktų giminėms yra materija ir potencialiai apima jas visas, o antra vertus – priežastį ir veikiantįjį pradą, kuris viską gamina ir santykiauja su pirmuoju kaip menas su medžiaga, šios skirtybės turi pasireikšti sieloje“²⁹.

Bonaventūra kauzalumo teorijoje Kūrėjui priskyrė tris priežastis ir metafizikoje jas analizuoja kaip tris kertines problemas: sukūrimą, egzempliarizmą ir grįžimą pas Kūrėją. Teigdamas, jog grynąjį Dievo veikimą išreiškia Būtis, kuri „savyje neturinti nieko iš skirtingumo <...>, – pranciškonų teologas daro išvadą, jog – todėl ji yra visuotinė veikiančioji, modelinė ir tikslinė visų dalykų priežastis“³⁰.

Veikiančioji priežastis, pasak Bonaventūros, yra adekvati sukūrimui. Sukūrimą jis traktuoja šešių dienų *Amžinuojų*

Menu, „pagal kurią buvo pasakyta: tebūnie, padarė, buvo padaryta“³¹ ir eksplikuoja jį Dievo bei Sūnaus veikimui. *Amžinasis* priklauso Dievo savasčiai: mąstymui, meilei ir valiai, o *Menas* – Sūnui, kadangi „Sūnus, kaip Menas, yra visa – reikiama išmintis ir reikiama galia – ko Tėvui reikia pasauliui sukurti. Jis nėra Tėvo išmintis ir galia, bet iš Tėvo atsiradusi Išmintis“³².

Analizuodamas kūrimą *ex nihilo*, Bonaventūra išskyrė dieviškąją galią, išmintį ir gerumą, kurie „neribotai yra visuose daiktuose savo galia, dabartybe ir būtimi“³³. Šių komponentų derinys atskleistas Pradžios knygoje, kuri, pasak Bonaventūros, „skelbia Dievo galią, visa iš nieko sukūrusią, skelbia išmintį, visa aiškiai atskyrusią, gerumą, visa dosniai išpuošusį“³⁴. Plėtodamas kūrimo temą traktate *Pokalbiai apie pasaulio sukūrimą*, Bonaventūra Dievą apibūdina kaip *begalinio, neišreiškiamo ir absoliutaus tobulumo idėją*³⁵, kuri erdvę ir laiką pripildo Gėrio bei Meilės.

Sukurtas pasaulis, kaip Dievo idėja, atspindi santykį tarp Kūrėjo ir jo kūrinijų. Analizuodami santykio raišką, viduramžių mąstytojai Dievo ir kūrinijų būti priskirdavo skirtingoms sferoms, kuriose vyksmas buvo traktuojamas pagal analogiją arba panašumą. Pasak Merino, „Analoginė nuostata teigia, kad visos sukurtos bei priklausomos būtybės, nors ir skirtingai atstovauja ir įkūnija tą patį dievišką tobulumą, yra Dievo kaip autentiško pavyzdžio ir pagrindžiančio proto kopijos bei atvaizdai, todėl jos netapačios jam“³⁶. Analoginės traktuotės laikėsi Tomas Akvinietis, tuo tarpu Bonaventūra santykius tyrė pagal tris panašumo rūšis: vienaprasmiškumą arba dalyvavimą, atvaizdavimą ir egzempliarizmą³⁷.

EGZEMPLIARIZMAS

Teorija, kuri remiasi panašumo principu ir gvildena imanentinius santykius tarp Dievo bei sukurtų esinių, buvo pavadinta egzempliarizmu. Jo ištakos siejamos su Platono mokymu apie idėjas, kurios viduramžiais pasitarnavo krikščioniškojo kreacionizmo teorijai. Antikos egzempliarizmui, pasak Bonaventūros, trūko tikėjimo šviesos, todėl to laikotarpio filosofai neišvengė klaidų, aiškindami visatos sanklodą³⁸. Jie nepažinę tikrojo Dievo, todėl nesuvokė, jog žmogaus intelekto yra įgimta Dievo Tiesa ir kad prigimtinis protas gali pasiekti „Dievą kaip pavyzdinę visų daiktų priežastį“³⁹.

Pasak Battistos Mondino, „Platonas pasiekė tik formalią idealiąją priežastį ir dalinę veikiančiąją priežastį (Demiurgą). Aristotelis nesuprato, kad būtina visuotinė veikiančioji kosmoso priežastis, ir pasitenkino visuotinės materijos, formos ir tikslo priežastimis“⁴⁰. Viduramžių egzempliarizmo teorija buvo prapėsta nuostata, kad Dievo sukurtame pasaulyje skleidžiasi nematomų pavyzdinių idėjų modeliai, kurie tarytum veidrodys atspindi Kūrėjo tobulybės hierarchiją.

Bonaventūra, atskleidamas egzempliarizmo struktūrą, bandė suderinti Aristotelio ir Platono mokymą, kadangi, kaip pastebi Gilsonas, „jis tiki galimybe atnaujinti sintezę, kurią jau atliko šv. Augustino genijus“⁴¹. Bonaventūros pateikta egzempliarizmo struktūra yra gan paini, todėl, norint ją suvokti, Merino teigimu, būtina atsižvelgti į pavyzdinės idėjos ontologinį ir hermeneutinį turinį, kuris padės atskleisti, kaip egzistuoja pagal jas sukurti esiniai patys savaime, Dieve ir Žodyje⁴².

Egzempliarizmo teorijoje Bonaventūrai Dievas yra pavyzdinė priežastis: Jis „yra visų kūrinių *pradžia, modelis ir tikslas*, o bet koks padarinys yra priežasties ženklas, sumodeliuotasis – modelio, kelias – tikslo, į kurį jis veda“⁴³. Pavyzdinių idėjų sklaida visatoje išreiškia pavyzdinę priežastį per Esaties panašumą su esinių esatimi.

Pavyzdinė priežastis taip pat siejama su antruoju Švč. Trejybės asmeniu – Sūnumi, kaip Dievo Žodžiu (*Verbum*). *Verbum*, pasak Bonaventūros, yra Dievo kalbinė išraiška ir visos kūrinių pagrindas: „visa, kas amžina, yra Dievas arba Dieve <...>, Jis yra visa ko pagrindas, neklaidinantis matas ir tiesos šviesa, kurioje visa nušvinta <...> nekintamai, nesutraukiamai, neribotai, nedalomai ir mąstomai“⁴⁴.

Pavyzdinė priežastis suvokiama kontempliatyviuoju mąstymu, kurio paslaptis yra trejopas intelektas: „*nesukurtojo Žodžio* intelektas, kuriuo visa sukurta; *įkūnytojo Žodžio* intelektas, kuriuo visa pataisyta; *įkvėptojo Žodžio* intelektas, kuriuo visa apreikšta“⁴⁵. Tiesos pažinimas trejopo intelekto, t. y. Dievo Sūnaus, pagalba adekvatus simboliniam, tikrajam ir mistiniam teologijos mokymui. Simbolinė teologija padeda tinkamai naudotis juntamaisiais dalykais, tikroji teologija – mąstomaisiais dalykais, o mistinė teologija – patirti Dievo malonę.

Pažinimo funkciją Bonaventūra priskiria sielai, kuri yra forma. Ji, būdama laisva bei racionali, „pažįsta per šviesą, kuri apšviečia kiekvieną žmogų, ateinantį į šį pasaulį, kuri yra tikroji šviesa ir Žodis pradžioje pas Dievą“⁴⁶ ir suteikia protui galią

pažinti ir apmąstyti pirminius pradus bei Dievo prote esančius provaizdžius. Siela skleidžiasi trimis kryptimis: link išorinių daiktų, į save pačią ir prie aukštesnių dalykų. Pagal tai Bonaventūra sielą skirsto į juslinę, dvasinę ir mąstančiąją.

Juntamajame pasaulyje esančių dalykų (tiek paprastų, tiek sudėtinių) pažinimas į žmogaus sielą, pasak Bonaventūros, patenka per penkias jusles, kuriomis juntamos ne tik savybinės, bet ir bendrosios juntamybės. Savybinės juntamybės yra šviesa, garsas, kvapas, skonis, o bendrosios – skaičius, dydis, išvaizda, padėtis ir judėjimas⁴⁷. Apčiuopimas kūnų judėjimas žmogui leido „numanyti esant ir dvasinių judintojų, kaip iš padarinių numanome esant priežastis“⁴⁸. Dvasiniai judintojai, dar vadinami Inteligencijomis arba Angelais, judina dangaus kūnus iš Pirmosios Priežasties gauta galia ir jiems „skirta valdyti visą pagal aukščiausiojo Dievo valią, kiek tai priklauso *pataisymo darbui*: pagal tai ir sakoma, kad jos yra *tarnaujančios dvasios, išsiųstos patarnauti tiems, kurie paveldės išganyką*“⁴⁹.

Vadinasi, juslių pagalba į žmogaus sielą ateina viskas, ką siela užčiuopia išorėje, ir tą viską Bonaventūra pavadina *užčiuoptimi*. Kitas sielos žingsnis yra sprendimas, Bonaventūros apibūdintas kaip veiksmas, „kuris, išvalydamas ir atitraukdamas, į supratimo galią įvesdina jusliškai per jusles gautą juslinį pavidalą“⁵⁰. Remdamasis šv. Augustinu, Bonaventūra teigia, jog apie pavidalą siela sprendžia padedama Esysbės ir vadovujančio Mato, kurie visuose daiktuose palaiko pavidalą. Matas yra siejamas su skaičiais, nes juose atsispindi darna, „todėl *skaičius yra pagrindinis mo-*

delis Kūrėjo prote, o daiktuose – pagrindinis pėdsakas, vedantis pas Išmintį“⁵¹. Tokiu būdu protas iš kūrinių suvokia Dievo ypatybes ir per Jo pėdsakus žengia į save, t.y. į savo sielą.

Siela, pakilusiu nuo juntamybės dalykų prie savęs, savyje gebės išvysti amžinąją Tiesą tik tuomet, kaip teigia Bonaventūra, „kai žmogaus pavidalą prisiėmusi Tiesa taps jai laiptais, pataisanciais pirmuosius, kadaise sulaužytus Adome“⁵². Nematomojo Dievo prigimtiniam paveiksle, išreikštame per Dievo Sūnų, siela regi „nuostabiai išaukštintą mūsų žmogiškumą, taip pat nenusakomai suvienytą, nes tuo pačiu viename mato [...] priežasties padarinių ir priežastį“⁵³. Sielos žengimas į Dievo regėjimą savyje vyksta per „*prigimtyje pasėtas mąstančios sielos galias jų veikimo, būsenų ir pažinimo būdų požiūriu*“⁵⁴.

Toks pažinimo būdas išreiškia egzempliaristinį mokymą, kuriuo siekiama suvokti ir interpretuoti Dievo ir jo kūrinių santykio ypatumus. Dievo *Amžinasis Menas* žmogui, pasak Bonaventūros, yra apčiuopiamas. Panašiai kaip Dievas, kuris per šešias dienas sukūręs pasaulį, septintąją dieną ilsėjosi, taip ir žmogus, perėjęs šešias nušvietimo pakopas, „galėtų kuo tvarkingiausiai pasiekti regėjimo ramybę“⁵⁵, tačiau, apakintas kintamo gėrio, žmogus pamynė *regėjimo ramybę* ir visai jo giminei prigimtoji nuodėmė užtemdė sielą nežinojimu, o kūną – geismu.

Bonaventūros optimistinė metafizika žmogui suteikia galimybę grįžti prie *regėjimo ramybės*. Šalia šešių kilimo pas Dievą pakopų žmogus turi ir šešias sielos galių pakopas, kurios dėl prigimtinių nuodėmės yra iškraipytos, tačiau malo-

nės dėka gali būti atitaisomos. Tuo tikslu žmogus turi apvalyti savo sielą „teisingumu, lavinti mokslais, tobulinti iš-

mintimi“⁵⁶, kad mistiniu proveržiu ji patirtų mąstymo ramybę, o jausmai visiškai pereitų į Dievą.

POST SCRIPTUM ARBA MISTIŠKOJI IŠMINTIS

Tobulas regėjimas, kai paliekami visi mąstymo veiksmi ir „jausmo viršūnė visa persikelia ir persikeičia į Dievą“, pasak Bonaventūros, buvo atskleistas palaimintajam Pranciškui ant Alvernos kalno. Tėvo Pranciškaus serafo regėjimas su sukryžiuotais kaip Nukryžiuotasis šešiais sparnais, Bonaventūros teigimu, „gali vaizduoti paties tėvo pakilimą kontempliuojant [Nukryžiuotąjį] ir kelią, kuriuo prie šio [pakilimo] einama“⁵⁷.

Šeši sparnai sielai nurodo šešis nušvietimo pakilimus, kuriais, kaip peržengiančiais proveržiais, ji pereitų į mąstymo ramybę. Šis kelias yra susietas su begaline meile Nukryžiuotajam ir kaip pavyzdį Bonaventūra pateikia Naujajame Testamente aprašytą tokios meilės poveikį apaštalui Pauliui, „kuri, *paėgavusi ir iškėlus* iki trečio dangaus Paulių taip perkeitė, kad jis jau galėjo pasakyti: *Esu nukryžiuotas kartu su Kristumi. Aš gyvenu, tačiau nebe aš, o gyvena manyje Kristus*“⁵⁸. Šiuo

pavyzdžiu Bonaventūra, pritardamas šv. Augustinui, pirmenybę suteikia ne mąstymui, o meilės jausmui, kuris priklauso aukščiausios išminties pakopai. Šeši sparnai, „tarsi *pirmosios šešios [kūrimo] dienos*, kai siela turi lavintis, kad paskui ateitų į atilsio šabą [...] – ir, pasak Bonaventūros, ji – gali regėti tai, į ką nieko panašaus neras kūrinuose ir kas pranoksta bet koki žmogaus mąstymo skvarbumą“⁵⁹. Esant mąstymo ramybei, atsiveria jausminė sielos galia, kuri reikalauja *tyla užkloti rūpesčius, geismus ir vaizdinius*.

Merino, apibūdindamas Bonaventūrą kaip tylos metafiziką, pastebi, jog kelias į pakilimą yra neigimo kelias, nes „žmogus pasiekia Dievą realiai atsisakydamas visų sukurtų būtybių ir pakildamas virš jų“⁶⁰. Mistinė patirtis yra pasiekama perkeistos dvasios žmonėms, kurie atsisako juslių ir mąstymo veiklos, pakildami „į būtį pranokstantį dieviškųjų tamsybių švytėjimą“⁶¹.

Literatūra ir nuorodos

- ¹ Šv. Bonaventūra. *Sielos vadovas į Dievą*. Iš lotynų k. vertė D. Alekna. – Vilnius: Aidai, 2009, p. 49.
- ² Etienne Gilson. *History of Christian Philosophy in the Middle Ages*. – London: Sheed and Ward, 1989, p. 337.
- ³ Людмила Бурлака. *Бонавентура*. // *Антология средневековой мысли. Теология и философия европейского средневековья*. Т. 2. – Санкт-Петербург: РХГИ, 2002, с. 125.
- ⁴ Tomas Sodeika. *Įvadas*. // Šv. Bonaventūra. *Sielos vadovas į Dievą*, p. 17, 19.

- ⁵ Šv. Bonaventūra. *Sielos vadovas į Dievą*, p. 47.

- ⁶ Ten pat.

- ⁷ Ten pat, p. 47–49.

- ⁸ Bonaventūras. *Apie menų sugrąžinimą prie teologijos*. Iš lotynų k. vertė A. Rybelis, L. Valkūnas. // *Filosofijos istorijos chrestomatija. Viduramžiai*. Sud. Bronius Genzelis. – Vilnius: Mintis, 1980, p. 399.

- ⁹ Seraphici Doctoris Sancti Bonaventurae. *Collationes in Hexaëmeron sive Illuminationes Ecclesiae*. // S. Bonaventurae. *Opera omnia*, tom. V. – Ed. Di Quaracchi, 1893, (col. II, §22), p. 340.

- ¹⁰ Žr. Šv. Bonaventūra. *Sielos vadovas į Dievą*, p. 99.
- ¹¹ Ten pat.
- ¹² Ten pat.
- ¹³ Ten pat.
- ¹⁴ Ten pat.
- ¹⁵ Jose Antonio Merino. *Pranciškonų filosofijos istorija*. Iš ispanų k. vertė D. Jonkus. – Vilnius: Aidai, 2000, p. 86.
- ¹⁶ Žr. ten pat, p. 87.
- ¹⁷ S. Bonaventurae Bagnoregis. *Commentaria in Quatuor Libros Sententiarum Magistri Petri Lombardi, Episc. Parisiensis. Secundi Libri, Commentarius in distinctionem XII, a. II, q. I, 4.* // *Opera Omnia S. Bonaventurae*, Ad Claras Aquas, 1885, p. 302.
- ¹⁸ Šv. Bonaventūra. *Sielos vadovas į Dievą*, p. 97.
- ¹⁹ Aristotė. *Metaphysics*. Edited and Translated by John Warrington. – London: J. M. Dent and Sons LTD, 1956, p. 101.
- ²⁰ Šv. Bonaventūra. *Sielos vadovas į Dievą*, p. 342.
- ²¹ Авероэс. *Опровержение опровержения*. С арабского языка перевел С. И. Еремеева. – Киев – Санкт-Петербург: УЦИММ-Пресс, АЛЕТЕИЯ, 1999, с. 158.
- ²² Dalia Marija Stančienė. *Lotyniškasis avicenizmas*. // *Rytai-Vakarai: komparatyvistinės studijos VI*. Kultūros, filosofijos ir meno instituto leidinių serija. Sud. A. Andrijauskas. – Vilnius: KFM, 2007, p. 418.
- ²³ Žr. Alain de Libera. *Albert le Grand et la philosophie*. – Paris: J. VRIN, 1990, p. 80.
- ²⁴ Žr. Dalia Marija Stančienė, Juozas Žilionis. *Anksatyvoji scholastika: ugdymo filosofijos metmenys*. – Vilnius: VPU leidykla, 2010, p. 260.
- ²⁵ Žr. Dalia Marija Stančienė. *Lotyniškasis avicenizmas*, p. 418.
- ²⁶ Platonas. *Timajas*. // *Platonas. Timajas. Kritijas*. Iš graikų k. vertė N. Kardelis. – Vilnius: Aidai, 1995, (41 b), p. 80.
- ²⁷ Ten pat (28 a), p. 64.
- ²⁸ Ten pat (51 a-b), p. 95.
- ²⁹ Aristotelis. *Apie sielą*. Iš senosios graikų k. vertė V. Sezemanas. // *Aristotelis. Rinktiniai raštai*. – Vilnius: Mintis, 1990 (430 a), p. 391.
- ³⁰ Šv. Bonaventūra. *Sielos vadovas į Dievą*, p. 99, 101.
- ³¹ Ten pat, p. 47.
- ³² Darius Alekna. Lietuviško teksto komentaras. // Šv. Bonaventūra. *Sielos vadovas į Dievą*, p. 145–146.
- ³³ Šv. Bonaventūra. *Sielos vadovas į Dievą*, p. 55.
- ³⁴ Ten pat.
- ³⁵ Seraphici Doctoris Sancti Bonaventurae. *Collationes in Hexaëmeron sive Illuminationes Ecclesiae*. // S. Bonaventurae. *Opera omnia*, tom. V. – Ed. Di Quaracchi, 1893, (col. II, §33), p. 342.
- ³⁶ Jose Antonio Merino. *Pranciškonų filosofijos istorija*, p. 56.
- ³⁷ Žr. ten pat, p. 57.
- ³⁸ Žr. Seraphici Doctoris Sancti Bonaventurae. *Collationes in Hexaëmeron sive Illuminationes Ecclesiae*, (col. IV, §1), p. 349.
- ³⁹ Ten pat, (col. III, §3), p. 343.
- ⁴⁰ Battista Mondin. *Tomo Akviniečio filosofinė sistema*. Iš italų k. vertė B. Demkutė. – Vilnius: Logos, 2006, p. 227.
- ⁴¹ Этьен Жильсон. *Философия в средние века*. Перевод с французского А. Д. Бакулова. – Москва: Республика, 2004, с. 337.
- ⁴² Žr. Jose Antonio Merino. *Pranciškonų filosofijos istorija*, p. 56–57.
- ⁴³ Šv. Bonaventūra. *Sielos vadovas į Dievą*, p. 71.
- ⁴⁴ Ten pat, p. 67.
- ⁴⁵ Seraphici Doctoris Sancti Bonaventurae. *Collationes in Hexaëmeron sive Illuminationes Ecclesiae*, (col. III, §2), p. 343.
- ⁴⁶ Šv. Bonaventūra. *Sielos vadovas į Dievą*, p. 77.
- ⁴⁷ Žr. ten pat, p. 61.
- ⁴⁸ Ten pat.
- ⁴⁹ Ten pat, p. 59–61.
- ⁵⁰ Ten pat, p. 65.
- ⁵¹ Ten pat, p. 69.
- ⁵² Ten pat, p. 85.
- ⁵³ Ten pat, p. 111.
- ⁵⁴ Ten pat, p. 91.
- ⁵⁵ Ten pat, p. 49.
- ⁵⁶ Ten pat.
- ⁵⁷ Ten pat, p. 39.
- ⁵⁸ Ten pat.
- ⁵⁹ Ten pat, p. 113.
- ⁶⁰ Jose Antonio Merino. *Pranciškonų filosofijos istorija*, p. 83.
- ⁶¹ Šv. Bonaventūra. *Sielos vadovas į Dievą*, p. 117.